

ВІДГУК

офіційного опонента про дисертацію **Струк Анни Василівни**
«Теоретичні і методичні засади формування лексико-народознавчої
компетентності майбутніх учителів початкової школи»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук
зі спеціальностей: 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова);
13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Актуальність обраної теми та її зв'язок з напрямками наукових досліджень. Реалії сучасної вищої педагогічної освіти, переорієнтування освітньої парадигми на компетентнісну основу в усіх структурах системи національної освіти, глобальні суспільні трансформації, стрімкий поступ інформаційних технологій, докорінні соціально-економічні перетворення, процеси демократизації в пріоритетних сферах життєдіяльності Української держави закономірно поштовхають дослідницьку зацікавленість науковців суміжних галузей у пошуку раціональних шляхів розв'язання низки суперечностей в освітньому процесі вищої педагогічної школи, зокрема між: 1) соціальним замовленням на підготовку висококваліфікованих учителів початкової школи у контексті завдань Нової української школи та наявним рівнем упровадження її змісту в освітній процес закладів вищої освіти; 2) вимогами сучасної початкової школи щодо підготовки національно спрямованої мовно / мовленнєвої особистості вчителя початкової школи і недостатнім усвідомленням студентами об'єктивної потреби такої підготовленості; 3) необхідністю формування лексико-народознавчої компетентності у майбутніх учителів початкової школи і відсутністю новітніх методик і технологій її формування; 4) вимогами та потребами практики щодо якісного володіння майбутніми вчителями початкової школи професійними, комунікативно-мовленнєвими вміннями та відсутністю комунікативно-мовленнєвого супроводу їх формування у закладах вищої освіти.

На часі приведення у відповідність до сучасних запитів і потреб змісту фахової підготовки вчителів початкової школи, покликаних до виконання професійних обов'язків в нових соціокультурних умовах, а також практичної реалізації завдань «Нової української школи», що доцільно розглядати як закономірний еволюційний процес.

Наукова вартісність рецензованої дисертації підтверджена зв'язком її з такими актуальними напрямками наукових досліджень, як формування національно-мовної особистості вчителя початкової школи, формування лексичної і фразеологічної компетентностей майбутнього вчителя початкової школи, формування культури мовлення майбутніх учителів початкової школи, народознавчий аспект національно-мовної підготовки майбутніх вихователів, що корелюються з сучасною освітньою стратегією.

Як пріоритетний напрям досліджувана проблеми реалізується в межах наукової теми кафедри фахових методик і технологій початкової освіти -

«Підготовка майбутніх фахівців в умовах формування загальноєвропейського освітнього простору», що входить до плану наукової роботи ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». У цьому контексті виняткової актуальності набуває проблема формування лексико-народознавчої компетентності майбутніх учителів початкової школи, досліджена в теоретико-експериментальній праці Анни Василівни Струк.

Структура роботи. Композиційно робота складається зі вступу, чотирьох розділів, пов'язаних внутрішньою логікою й послідовністю викладу матеріалу, висновків до кожного з розділів, загальних висновків, додатків. Повний обсяг дисертації становить 442 сторінки (із них 362 сторінки основного тексту). Робота містить 22 таблиці, 12 рисунків, що охоплюють 17 сторінок основного тексту. Список використаних джерел містить 715 найменувань, із них – 10 іноземними мовами. Покликання в основному тексті загалом здійснено з дотриманням нормативних вимог. У роботі вміщено 8 додатків на 12 сторінках.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Зміст дисертації повною мірою розкриває визначені аспекти роботи. Дослідницький задум автора та етапи реалізації його з належною повнотою й теоретичною обґрунтованістю репрезентовано у вступі. Ґрунтовності, чіткості й логічної виразності рецензованої праці додає коректно розроблений науковий апарат дослідження: об'єкт, предмет, мета, наукова новизна, практичне значення отриманих результатів дослідження. Сім дослідницьких завдань дисертантка розв'язувала, застосовуючи доцільні для наукового пошуку теоретичні, емпіричні та статистичні методи.

Заслугують схвальної оцінки шляхи розв'язання першого завдання: обґрунтувати методологічні концепти та лінгвістичні засади формування лексико-народознавчої компетентності майбутніх учителів початкової школи, які виписано як чіткі наукові положення, що розкривають методологічні орієнтири, складники формування лексико-народознавчої компетентності майбутніх учителів початкової школи.

Науково доцільною вважаємо позицію авторки роботи щодо характеристики процесу формування лексико-народознавчої компетентності майбутніх фахівців як цілеспрямованого, керованого, вимірюваного на різних рівнях теоретико-методологічних концептів: *методологічного*, що передбачає врахування законів, принципів, закономірностей та інтегрує пріоритетні положення методологічних підходів, зокрема: особистісно-діяльнісного, культурологічного, компетентісно-комунікативного; *теоретичного*, що окреслює основні ідеї, визначає систему вихідних параметрів, засобів, методів, які віддзеркалюють безпосередній зв'язок теоретичних положень концепції з практикою підготовки майбутніх учителів початкової школи; а також *методичного*, яким передбачено розроблення експериментальної методики формування лексико-народознавчої

компетентності майбутніх учителів початкової школи як цілеспрямованого процесу професійного самовдосконалення й охоплює чітко детерміновані цілі навчання; педагогічні умови, засоби, форми і методи; з кореляцією інтерактивно-рефлексійного зв'язку в результатах навчання відповідно до визначених критеріїв (когнітивно-мовного, професійно-спрямованого, ініціативно-дієвого, оцінно-діяльнісного); етапів та відповідних показників.

Відповідно до другого й третього завдання визначено й схарактеризовано зміст, структуру та специфіку термінного поняття «лексико-народознавча компетентність майбутніх учителів початкової школи»; уточнено змістове наповнення поняття «компетентність», «народознавча компетентність», «мовно-мовленнєва підготовка майбутніх учителів початкової школи». Зважаючи на різнотлумачення досліджуваних педагогічних понять у науковому дискурсі, дисертантка привертає увагу до значення кожного дотичного до проблеми дослідження терміна з відповідними оцінними коментарями аналітичного характеру, а також витлумачує зміст базового поняття дослідження «лексико-народознавча компетентність майбутніх учителів початкової школи» як інтегровану особистісну якість, результат засвоєння студентами лексико-народознавчих знань, усталених висловлювань, у яких віддзеркалюється духовна культура українського народу, його менталітет, традиції, звичаї, обряди, ціннісні орієнтації, набутий життєвий досвід, самоствалення; сформованість умінь і навичок у майбутнього вчителя здійснювати лексико-народознавчу роботу в освітньо-мовленнєвій професійній діяльності з учнями початкової школи.

Не викликають сумнівів обґрунтовані здобувачкою критерії з відповідними показниками рівнів сформованості лексико-народознавчої компетентності суб'єктів освітнього процесу, передбачені четвертим завданням дослідження, зокрема: *когнітивно-мовний* (обізнаність студентів із поняттями: «лексика», «лексикологія», «діалектизми», «говірки», «архаїзми», «історизми», «просторіччя»; з українськими народними традиціями, звичаями, обрядами; з народознавчою лексикою); *професійно-спрямований* (наявність народознавчої лексики в активному мовленні студентів; здатність аналізувати й виокремлювати з художніх і професійно зорієнтованих текстів народознавчу лексику і пояснювати її); *ініціативно-дієвий* (вміння добирати народознавчу лексику у відповідності з темою; складати конспекти уроків з ознайомлення учнів з народознавчою лексикою; розробляти сценарії народознавчих свят); *оцінно-діяльнісний* (наявність адекватної самооцінки та взаємооцінки володіння лексикою народознавчої спрямованості), що дало змогу А.В.Струк апробувати діагностувальну та підтвердити наукову доцільність упровадження в освітній процес експериментальної методики формування лексико-народознавчої компетентності майбутніх учителів початкової школи.

Задля реалізації п'ятого завдання дослідження на основі аналізу спеціальної наукової літератури, вивчення українського і зарубіжного перспективного педагогічного досвіду визначено й обґрунтовано педагогічні умови формування лексико-народознавчої компетентності майбутніх

учителів початкової школи: наявність позитивної мотиваційної настанови майбутніх учителів початкової школи щодо збагачення їхнього мовлення народознавчою лексикою; забезпечення лексико-народознавчої спрямованості у викладанні фахових дисциплін; залучення студентів до інформаційно-розвивального освітнього середовища лексико-народознавчої спрямованості, урахування яких сприяло розвитку пізнавальної активності майбутніх учителів початкових класів, позитивному впливу визначених педагогічних умов на особистісно-професійні якості суб'єктів освітнього процесу, а також уможливило проектування індивідуальної траєкторії дослідницького пошуку студента в закладі вищої освіти.

Окремої уваги заслуговує теоретично обґрунтована модель формування лексико-народознавчої компетентності майбутніх учителів початкової школи, яка унаочнено репрезентує процесуальні аспекти реалізації авторської методики та складники формування лексико-народознавчої компетентності майбутніх учителів початкової школи: мету, підходи, етапи, засоби, форми, методи, педагогічні умови, критерії та рівні сформованості лексико-народознавчої компетентності майбутніх учителів початкової школи.

Значний інтерес викликає четвертий розділ дисертації, у якому зреалізовано сьоме завдання щодо розроблення й апробації експериментальної методики формування лексико-народознавчої компетентності майбутніх учителів початкової школи. З належною науковою обґрунтованістю в роботі викладено перебіг і результати педагогічного експерименту. Програму дослідного навчання з формування лексико-народознавчої компетентності майбутніх учителів початкової школи спроектовано в чотири взаємопов'язані етапи – інформаційно-збагачувальний, практикозорієнтований, продуктивно-творчий, регулятивно-дієвий, завдання кожного з яких зреалізовано відповідно до логіки наукового пошуку, шляхів та методів експериментальної перевірки ефективності авторської методики.

На першому етапі - *інформаційно-збагачувальному* - мета роботи полягала в створенні педагогічних умов для оволодіння майбутніми вчителями початкової школи системою ключових понять та обсягом знань з лінгвістики, лінгводидактики і народознавства фахової спрямованості в процесі засвоєння елективного курсу «Формування лексико-народознавчої компетентності майбутніх учителів початкової школи» (сайт: www.narodoznavchaleksyka.space). На цьому етапі оптимально використано сучасні різновиди лекційних занять (лекція-інформація, лекція-візуалізація, лекція-симпозіум, лекція-конференція, міні-лекція народознавчого змісту), а також урізноманітнено зміст практичних занять, під час проведення яких передбачено використання продуктивної системи вправ і завдань, що сприяє усвідомленому засвоєнню майбутніми вчителями початкової школи народознавчих знань і народознавчої лексики для майбутньої професійної діяльності.

На *практикозорієнтованому етапі* відбувалося залучення студентів до активного інформаційно-розвивального лексико-народознавчого освітнього середовища за допомогою онлайн-сервісів і програм (Google Classroom, Kahoot, Zoom, Viber, You Tube) для відпрацювання практичних умінь і навичок доцільного використання лексико-народознавчого ресурсу. **Продуктивно-творчим етапом** передбачено формування умінь у майбутніх учителів початкової школи творчо застосовувати лексико-народознавчі знання та набути лексику в різних мовленнєвих ситуаціях. Значне місце на другому й третьому етапах дослідного навчання відведено інтерактивним методам ситуативного моделювання, розробленню проєктів та опрацюванню дискусійних питань, спрямованих на поглиблення знань, удосконалення вмінь і навичок аналізувати тексти-взірці, створювати власні тексти відповідно до мовленнєвої ситуації. Четвертий, **регулятивно-дієвий етап** спрямовано на формування вмінь само- та взаємооцінювання результатів сформованості лексико-народознавчої компетентності майбутніх учителів початкової школи, рефлексію набутого досвіду їх у використанні народознавчої лексики.

Висновки дисертаційної праці аргументовані, самостійні, переконливі й ґрунтуються на підтверджених експериментально результатах дослідження. Загальні висновки скорельовані зі змістом сформульованих у вступі завдань і матеріалами кожного з розділів, їх можна вважати вірогідними й ґрунтовними, що забезпечується доцільним використанням прикладних наукових досліджень, сучасних засобів і методик проведення аналізу результатів дослідного навчання, достатньою кількістю статистичної інформації.

3. Оцінювання новизни й достовірності досліджень. Найбільш суттєвими і важливими здобутками, що одержані А.В.Струк особисто і характеризують новизну її дисертації, є такі результати: *обґрунтовано* методологічні концепти та лінгвістичні засади формування лексико-народознавчої компетентності майбутніх учителів початкової школи на засадах особистісно-діяльнісного, компетентісно-комунікативного, культурологічного підходів; *розкрито* змістове наповнення поняття «лексико-народознавча компетентність майбутніх учителів початкової школи»; *визначено* критерії (когнітивно-мовний, професійно-спрямований, ініціативно-дієвий, оцінно-діяльнісний) й прокоментовано відповідними показниками, *схарактеризовано* рівні сформованості лексико-народознавчої компетентності (високий, достатній, задовільний, низький); *визначено й науково обґрунтовано* педагогічні умови формування лексико-народознавчої компетентності майбутніх учителів початкової школи (наявність позитивної мотиваційної настанови майбутніх учителів початкової школи щодо збагачення їхнього мовлення народознавчою лексикою; забезпечення лексико-народознавчої спрямованості викладання фахових дисциплін; залучення студентів до активного інформаційно-розвивального освітнього середовища лексико-

народознавчої спрямованості); *розроблено й обґрунтовано* модель формування лексико-народознавчої компетентності майбутніх учителів початкової школи (інформаційно-збагачувальний, практико-зорієнтований, продуктивно-творчий, регулятивно-дієвий етапи); *уточнено* зміст понять «народознавча компетентність», «мовно-мовленнева підготовка майбутніх учителів початкової школи». Набули *подальшого розвитку* теорія і методика фахової мовної підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Результати експериментальної роботи, а саме: наукова новизна, теоретичні і практичні висновки, методичні рекомендації – достовірні, що підтверджується у процесі наукового дослідження засобами різноманітних загальнометодологічних, загальнонаукових і специфічних методів, статистичними даними експерименту, узгодженістю з відповідними положеннями законодавчих і нормативних документів. Основні положення дисертації апробовані на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях і достатньо висвітлені в наукових публікаціях автора.

Автореферат повністю відповідає змістові дисертаційної роботи.

4. Практичне значення отриманих результатів.

Результати дослідження А.В.Струк є науково вартісним внеском у розвиток теорії і методики навчання української мови, що полягає у розробленні, обґрунтуванні й упровадженні методики формування лексико-народознавчої компетентності майбутніх учителів початкової школи. Значний теоретико-експериментальний доробок здобувачки викладено у розділах дисертації, а також у додатках, пропозиції й рекомендації, вміщені у статтях і посібниках, можуть слугувати підґрунтям для реалізації на практиці важливих освітніх завдань.

5. Дискусійні положення й зауваження.

Високо оцінюючи рецензовану дисертацію, привертаю увагу до окремих аспектів її, що потребують уточнення, пояснення чи корегування, а саме:

1. У науковій новизні не знайшов висвітлення аспект розроблення й апробації експериментальної методики формування лексико-народознавчої компетентності майбутніх учителів початкової школи, який визначено сьомим завданням дослідження й повністю зреалізовано в змісті роботи, натомість дисертантка обмежилась інформацією про обґрунтуванням моделі формування лексико-народознавчої компетентності майбутніх учителів початкової школи.

2. Функційно-структурна модель формування лексико-народознавчої компетентності майбутніх учителів початкової школи, уміщена на с. 353 дисертації, потребує уточнення. Нам видається, що варто було б в моделі уніфіковано розмежувати такі складники, як засоби, форми, методи, що увиразнило б змістово-процесуальні аспекти запропонованої моделі, а також їх кореляцію у науковому обігу.

3. У першому розділі роботи низку презентованих лінгвістичних термінів (с. 84–92) «лексикологія», «лексика», «лексема», «слово», «лексичне значення слова» потребують розгляду з урахуванням позицій про устрій української мови загалом і лексикології зокрема, їх функціонування, засвоєння майбутніми вчителями початкової школи тих відомостей, завдяки яким розпізнають мовні явища, їх уживання в мовленні, зв'язку лексикології зі стилістикою, культурою мовлення, народознавством тощо.

4. Робота виграла б, якби дисертантка показала супутні результати педагогічного експерименту, що, до прикладу, ілюстрували б рівень засвоєння майбутніми вчителями початкової школи української лексики народознавчого змісту й уміння доцільно використовувати її у майбутній професійно-мовленнєвій практиці.

5. На жаль, у дисертації подекуди натрапляємо на стилістичні та технічні огріхи.

Зазначені зауваження до дисертаційної роботи здебільшого дискусійного чи рекомендаційного плану, жодним чином не применшують значення її і не знижують загальної високої оцінки, проте можуть слугувати імпульсом для дискусії під час захисту результатів дослідження і стимулом на наукову перспективу автора.

Зміст роботи, логіка викладення тексту, наукові і прикладні результати свідчать про глибокі теоретичні знання, володіння методами наукових досліджень, уміння розв'язувати складні наукові й прикладні проблеми.

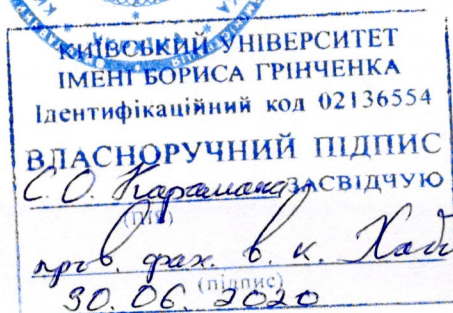
Висновок. Є всі підстави вважати, що дисертація **Струк Анни Василівни** «Теоретичні і методичні засади формування лексико-народознавчої компетентності майбутніх учителів початкової школи» є самостійно виконаним і завершеним авторським науковим дослідженням, відповідає вимогам пунктів 9,10,12,13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її авторка – **Анна Василівна Струк** - заслуговує присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова).

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук,
професор, завідувач кафедри української мови
Київського університету
імені Бориса Грінченка

С.О.Караман

Handwritten signature of S.O. Karaman

Handwritten signature of Prof. Dr. V. K. Kabanov
30.06.2020 (підпис)